

KİTAP TANITIMI - ELEŞTİRİSİ

HÜSEYİN TÜRK'ÜN "KURAMSAL YAKLAŞIMLAR IŞIĞINDA İNSANIN BİYOKÜLTÜREL EVRİMİ" ADLI YAPITI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Tarih boyunca çok az düşünce, insanın yeryüzünü ve canlıları algılayışında *evrim kuramı* kadar etkili olmuştur. En başta, insanın kendisine bakışını kökten değiştiren bu kuram, insanoğlunun da diğer canlılar gibi "doğal seçilimin" bir ürünü olduğunu; *değişim*'in, canlılar ve doğa için *değişmez* bir yasa olduğunu sağlam kanıtlarıyla ortaya koymuştur. Bu kuram, bilim ve felsefede o denli derin izler bırakmıştır ki, Darwin ve Wallace'dan sonra, hemen tüm bilim dallarında ve düşünce akımlarında artık "değişmezlik"ten söz edilemez olmuştur.

Beklenildiği üzere "değişmezliği" temel alan görüşleri savunanların ilk tepkisi, bu düşünceyi tümüden reddetmek oldu. Tepki, özellikle insanın evrimi söz konusu olduğunda daha da sert ve dogmatik bir hal aldı. Evrim düşüncesine gösterilen tepkiler ülkemizde de pek farklı olmamıştır. Darwin'in dünyayı etkileyen yapıtı, *Türlerin Kökeni*'nin ilk yayımlandığından yaklaşık 100 yıl sonra Türkçeye kazandırılması, toplum olarak bu gelişmelere nasıl baktığımızın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Evrim düşüncesinin toplumumuzda yeterince anlaşılmasında, Türkçede evrimi konu alan nitelikli yayınların sayıca az olması da etkili olmuştur. Dilimizde, evrim karşıtı görüşleri hemen hemen aynı tümcelerle yineleyen yayınlar gittikçe artarken, bu kuramı özellikle genç kuşaklara bilimsel düzeyden taviz vermeden tanıttacak yayınların çok az olduğu görülmektedir. Evrim konusunda her geçen gün yeni gelişmelere tanık olunduğu günümüzde bu nokta daha da önem kazanmaktadır.

Yukarıda sözü edilen gelişmelerin yaşandığı dönemde, "*Kuramsal Yaklaşımlar Işığında İnsanın Biyokültürel Evrimi*" başlığını taşıyan bir kitap piyasaya çıktı. Dr. Hüseyin Türk imzasıyla 1996 yılının son aylarında çıkan ve Bilim Yayınları'na basılan kitabın amacının ne olduğunu ya-

zının şu tümesinden öğreniyoruz (s. ix): "Araştırmanın temel amacı, insanın biyolojik ve kültürel evrimini gözler önüne sermektir." Ayrıca yazar, pek çok yerde insanın evriminin tam olarak anlaşılmasında, ne yalnızca biyolojik ne de yalnızca kültürel yaklaşımın yeterli olacağını belirtmekte, bunun ancak "biyokültürel bakış açısıyla" başlanabileceğini dile getirmektedir. Ancak, sayfalar ilerledikçe okuyucunun kafasında yazarın yukarıda belirtilen amaçlara ulaşip ulaşmadığına ilişkin soru işaretleri uyanmaktadır. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

Okuyucu ilk olarak, kitabın başlığı ile içeriği arasında bir uyumsuzluk olduğunu ayırdına varmaktadır. Okuma işlemini tamamlayıp kitabın başlığına ve yukarıda belirtilen amaca tekrar dönen okuyucu, ister istemez kendine "insanın evrim tarihi hakkında neler öğrendiğini" sormakta ve ne yazık ki yanıtı "Hiç" olmaktadır. Gerçekten de 300 küsur sayfalık kitabın tamamında doğrudan insanın biyolojik evrimine ilişkin tek bir paragraf bile bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla, çalışmanın içeriği de gözönüne alınarak, "*İnsanın*" sözcüğünün, kitabın başlığından çıkartılarak *Kuramsal Yaklaşımların Işığında Evrim Düşüncesi* şekline dönüşmesi daha uygun görünmektedir. Bu görüşler, Yaman Örs tarafından kaleme alınan ve kitabın arka kapağında yer alan tanıtım tümcelerinde de destek bulunmaktadır "... bu kitap, evrim kavramlarını, genel olarak evrim düşüncesini bilimsel ve felsefi yönlerden bize tanıtan... bir yapıt niteliğindedir."

Bilindiği gibi, evrim düşüncesinde Darwin'den bu yana çok önemli değişim ve gelişmeler olmuştur. Ülkemizdeki tartışmalar ise hâlâ "insanın maymundan gelip gelmediği" düzeyindedir. Özellikle, *Çağdaş Sentez* olarak da bilinen *Yeni Darwincilik* sonrasında ortaya çıkan tartışmaların ise hiç gündeme gelmediği gözlenmektedir. Türk'ün çalışması okunmaya başladığında, ilk anda, sözü edilen bu kısır döngünün kırılacağı yönünde bir umut doğmakta, ancak sayfalar ilerledikçe okuyucu bu umudunu kaybetmektedir.

Kitapta dile getirilen düşünceler önemli ölçüde çağdaş sentez ya da Yeni Darwincilik olarak bilinen yaklaşımın izlerini taşır. Ancak yazarın bu yaklaşımı tam anlamıyla yansıtmayı yansıtamadığı konusunda okuyucuda ciddi kuşkular uyanmaktadır. Yazarın bu akımdan ne anladığına bakalım (s. 126): "*Çağdaş sentez*, Darwin teorisini, Mendel'in ilkeleri, kalıtımın kromozom teorisi, mutasyon kuramı, populasyon genetiği, biyolojik tür anlayışı, sistematik, paleontoloji, etoloji, modern istatistik yöntemleri ve diğer birçok biyolojik görüşler ışığında genişletmiş ve bir araya getirerek bir senteze ulaştırmıştır". Burada çağdaş sentezin aşırı genişletilmesi ve bu yolla anlamının bulanıklaştırılması söz konusudur. Örnek olarak "istatistik yöntemler"i ele alabiliriz; istatistik, evrim için doğrudan destek sağlayan bir teknik değildir, evrime karşı olanlar da canlılarda mutasyon oranlarının çok düşük olduğunu ve yeni türlerin oluşumunun küçük tesadüflerle açıklanamayacağı şeklindeki görüşlerini dile getirirken bu tek-

nikten yararlanılmaktadır. Benzer düşünceler etoloji ve sistematik için de söylenebilir.

Çağdaş sentezle ilgili olarak başka bir yerde şu satırlarla karşılaşmaktayız (s. 260): "Çağdaş Sentez, Darwin'in kuramının temel öğelerinin korunması, bunlara genetik boyutunun ve kültür boyutunun eklenmesi sonucunda ortaya çıkan bir sentez kuramıdır". Bu ifadelerde düzeltilmesi gereken nokta, çağdaş sentezin başarısının, insan evrimine kültür boyutunun eklenmesi değil, onun farklı süreçlerin ürünü olduğu ve dolayısıyla biyolojik süreçlerden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamasıdır. Tüm bu veriler, yazarın, çağdaş sentezi ya daralttığını ya da genişleterek anlamını bulanıklaştırdığını ortaya koymaktadır.

Çağdaş sentez, Darwin tarafından öne sürülen evrim kuramının bir anlamda eksiklerinin yeni bulgular ışığında yeniden oluşturulmasıdır. Çünkü Darwin, evrimin "nasıl" işlediğine ilişkin önemli açıklamalar getirmiş olmakla birlikte, genetiğin temel yasalarına vâkıf olamamaktan ötürü "neden" i açıklamada başarısız olmuştur. İşte çağdaş sentez, Mendel'in genetik ilkelerini ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan mutasyon kuramını bir araya getirerek, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve Darwinizmin bittiğini ilan eden "makromutasyoncu evrim" görüşüne karşı gelişen yeni bir açıklama tarzıdır. Yani *canlılar* için "biyokültürel" bir yaklaşım önermez. Ancak akımın öncüleri olan Dobzhansky, Huxley, Mayr ve diğerleri, insanın diğer canlılardan farklı şekilde değerlendirilmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Türk'ün savunduğunun aksine, çağdaş sentezin öne çıkan özelliği biyokültürel yaklaşım olmayıp, evrimi sağlayan düzeneklerde kalıtım boyutunun yerli yerine oturtulmasıdır.

Kitap boyunca dile getirilen konulardan birisi de çağdaş sentez yaklaşımının kurucusunun Julian Huxley olduğudur. Bilindiği gibi Huxley 1942'de *Evolution: The Modern Synthesis*'i yazmış olmakla birlikte, yukarıda belirtildiği anlamda Darwin, Mendel ve mutasyonculuk akımının ilk bireşimi Dobzhansky'ye aittir (Stebbins 1982: 64; Landau 1991:145). Theodosius Dobzhansky 1937 yılında yayımlanan *Genetics and the Origin of Species* adını taşıyan yapıtında bu kurguyu tüm canlılar için (özel olarak insan için değil) öne sürmüştür. Dobzhansky ancak 1962'de *Mankind Evolving*'de insana eğilmiş ve bu türe ilişkin özel durumlara değinmiştir. Bu açıdan bakıldığında yazarımız, çağdaş sentez akımının başlatıcısı olarak Huxley'i göstermekle Dobzhansky'ye haksızlık yapmaktadır. Nitekim Dobzhansky'nin bu yapıtı yalnızca Huxley'i etkilemekle kalmamış aynı zamanda Mayr, Simpson gibi önemli biyologları ve Robinson, Tobias, Washburn gibi antropologları da etkilemiştir (Landau 1991:146)

Yazar üçüncü bölümde Bacon'dan başlayarak evrim düşüncesindeki gelişime doğrudan ya da dolaylı olarak katkı yapanları araştırmacı bazında ele almaktadır. Bu bölümde iki araştırmacının katkılarından hemen hiç söz edilmemesi büyük bir eksiklik olarak yorumlanmalıdır. Mendel'in bulgularından sonra "bireysel" yönelimi ağır basan kalıtım ve evrim ça-

İşmalarında, asıl dikkate alınması gereken birimin "populasyon" olduğunu ve populasyonların genetik yapısının nasıl değiştiğine açıklık getiren İngiliz matematikçi Hardy ile Alman hekimi Weinberg'in katkılarına ne yazık ki kitap boyunca tek bir cümlede bile rastlamak mümkün değildir. Günümüzde Hardy-Weinberg Yasası populasyon ve evrim genetiğinin abecesidir ve bu yasanın evrimin işleyiş düzeneğinin anlaşılmasında önemli katkıları olduğunu hiç kimse yadsıyamaz. Nitekim, konuyla ilgili hangi kaynağa bakılırsa bakılırsa Hardy-Weinberg Yasası, Mendel Yasaları gibi baş köşede yerini alır.

Hardy ve Weinberg'in unutulması kadar büyük bir hata da E.O. Wilson tarafından ortaya atılan "sosyobiyojoloji" akımının bir "evrim kuramı" olarak verilmesidir. Bilindiği gibi sosyobiyojoloji canlıların davranışlarını biyolojik temelde açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Sözü edilen bu yaklaşım daha da ileri giderek, insanın sosyal ve kültürel özelliklerinin de biyoloji temelinde aydınlatılabileceğini savunur. Bu bağlamda, sosyobiyojoloji için "biyolojik", hatta "genetik indirgemecilik" sıfatını kullanmak yanlış olmasa gerektir. Aslında sosyobiyojoloji evrim kuramını benimser ve temellerini evrim düşüncesi üzerine kurar. Bu yaklaşımı benimseyen yapıtlarda, özellikle bireysel çıkarıcılığı açıklamada, Darwinizm ve evrimsel stratejilerden yararlandığı görülür. Ancak sosyobiyojoloji canlıların nasıl değiştiği ve evrim geçirdiği sorusuna birinci elden yanıt aramaz ve dolayısıyla belli bir evrimsel model önermez. Aslında Hüseyin Türk de şu satırlarıyla sosyobiyojolojinin amacının ne olduğuna (bozuk bir ifadeyle de olsa) açıklık getiriyor (s. 141): "... sosyobiyojolojinin temel amacı, türlerin genetik yapısınca belirlenen davranışsal sınırlamalar konusundaki bilgi ile uzlaşma içinde olan, populasyon parametrelerinin bilgisinden sosyal organizasyonun özelliklerini tahmin etme yeteneği sağlamaktır". Bu satırlardan sonra yazarın sosyobiyojolojiyi niçin bir evrim kuramı olarak sunduğu ve yaklaşık 14 sayfayı bu konuya ayırdığı doğrusu tam olarak anlaşılmamaktadır.

Kuramsal yaklaşımlar ışığında evrim düşüncesinin ele alındığı kitapta belki de en vahim hata, çağdaş sentez sonrasında ortaya çıkan tartışmalara yer verilmemesidir. Yazarın bakış açısının, ortodoks çağdaş sentezcilerle (Yeni Darwincilik) yakın olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak Yeni Darwincilik günümüzde tek evrim kuramı değildir; örneğin doğal seçim dışında evrim modeli öneren nötralcilik (aynı zamanda "Darwinci olmayan evrimcilik" de denilir) bunlardan birisidir. Darwinci olmayan evrimciler, doğal populasyonlarda seçimle açıklanamayacak kadar çok sayıda varyasyonun olduğunu ve nötr mutasyonların da türleşmede önemli rol oynadığını ileri sürmektedirler. Nötralcilerle seçilimciler arasındaki bu tartışma halen sürmektedir (Stevenson 1991:131-132).

Yeni Darwinciliği yeterli bulmayan ve bu yaklaşımın evrimsel değişmeyi açıklamada yetersiz kaldığını öne süren diğer bir görüş de "otoevrim"dır. Moleküler biyoloji, fizik ve kimyadaki son gelişmelerden yola

çıkan otoevrim, değişimi yönlendiren etmenlerin çevrede değil, madde ve canlının iç dinamiklerinde aranması gerektiğini öne sürmektedir (Lima-de-Faria 1988). Otoevrimciler, ortodoks Yeni Darwinciliğin fizik, kimya ve biyolojinin bazı dallarından gelen bilgileri kullanmadığını, dolayısıyla evrimsel değişmeyi tüm boyutlarıyla açıklayamadığını savunmaktadırlar (Lima-de-Faria 1983, 1988).

Kitapta yer almayan bilimsel görüş ve yaklaşımlar bunlarla da bitmemektedir. Sözgelimi, Wright tarafından ortaya atılan "denge değişimi kuramı" (shifting balance theory) ve Eldredge ile Gould tarafından önerilen "kesintili denge" (punctuated equilibrium) görüşüne hiç değinilmemektedir. Bu görüş ve yaklaşımlar, türleşmeyi çağdaş sentezden farklı biçimde açıklamaya çalışmaktadırlar. Hüseyin Türk'ün çağdaş sentezi, "Biyolojik Evrim düşüncesinin gelişme sürecinin en son noktası" (s. 260) olarak sunması, "evrim düşüncesinin evrimi"ni çağdaş sentezle sonlandırdığı anlamına gelir. Oysa, yukarıda da değinildiği gibi, 1970 sonrasında evrimsel değişmeyi açıklamaya çalışan önemli görüşler ortaya atılmıştır.

Yazarın, son yıllarda geliştirilen evrim kuramlarından hiç söz etmemesi, ya bu gelişmelerden habersiz olduğu ya da bunları gözardı ettiği anlamına gelir. Eğer bu gelişmelerden habersizse bu vahim bir hatadır ve kitabın varlığının sorgulanmasını gündeme getirir. Durum böyle değil de, yazar bunları yapıtına bilerek koymamışsa, o zaman yazarın bilimsel ahlakının masaya yatırılması gerekir.

Hüseyin Türk çalışmasında Darwin'e doğal olarak önemli bir yer ayırmıştır. Ancak kitap boyunca, Darwin'in eşeysel seçim hakkında ileri sürdüğü görüşler ve bu görüşlerin canlıların evrimi ve çeşitliliği açısından niçin önemli olduğu üzerinde hiç durulmamıştır. Nitekim kaynakçaya baktığımızda, Türkçeye de kazandırılan "*Seksüel Seçim*" yapıtının yer almadığı gözlenmektedir. Eşeysel seçimin önemsiz olduğunu söylemenin evrim konusunda çalışan biri için savunulacak bir nokta olmadığına göre, yazarın bu konuya niçin itibar etmediği ciddi bir soru işareti olarak kafalara takılmaktadır.

Yazarın Darwin'i değerlendirmesi konusunda da bir kaç söz söylemek yerinde olacaktır. Türk, çoğunlukla Darwin'e getirilen "ikincil" eleştiriler etrafında dolaşıp durmakta, kitabın hiçbir bölümünde asıl yaraya parmak basmamaktadır. Darwin'in kuramında evrimsel değişimin hammaddesi olarak varyasyonlar çok önemli bir rol oynar; ancak Darwin, "Varyasyonların kaynağı nedir?" sorusunu doğru biçimde yanıtlayamamıştır. Darwin bu soruyu doğru olarak yanıtlamış olsaydı, bugün büyük bir olasılıkla "Yeni" sıfatından yoksun bir Darwincilikten söz ediyor olacaktık. Ancak Darwin'in evrim kuramının can alıcı olan bu noktası kitabın hiçbir yerinde dile getirilmemektedir.

Daha önce de değinildiği gibi kitabın yazılma amacı, insanın biyo-kültürel açıdan nasıl evrim geçirdiğinin ortaya konulmasıdır. Amacın dile

getirildiği giriş bölümleri okunduktan sonra, okuyucuda, insanın evrim sürecinde biyoloji-kültür etkileşiminin nasıl geliştiğinin örneklerle incelenip ortaya konulacağı beklentisi oluşmaktadır. Örneğin, çene ve dişlerdeki küçülmenin evrimsel süreçte nasıl bir örüntü çizdiği, beslenme biçimi ve besin hazırlama gibi kültürel uygulamaların bu süreçteki etkisinin analitik olarak ele alınacağı doğal olarak umulmaktadır. Çünkü, Antropoloji literatüründe bu süreçleri açıklayabilecek yeterli bilgi ve bulgu vardır. Ancak çalışmanın bu beklentiyi vermekten oldukça uzak olduğu gözlenmektedir. Yazar, 300 küsur sayfalık çalışmasında bir kaç paragraf dışında biyokültürel etkileşimin örneklerinden hiç söz etmemekte, bu süreçleri birbirinden bağımsız ve kopuk bir şekilde işlemektedir. Dolayısıyla, daha ilk sayfalarda yazar tarafından okuyucunun kafasında oluşturulan ve sık sık dile getirilen biyolojik ve kültürel süreçlerin nasıl bir arada değerlendirileceği sorusu ne yazık ki yanıtız kalmaktadır. Bu da ister istemez, kitabın amacına ulaşp ulaşmadığı sorusunu sormamıza yol açmaktadır.

Kitabın orijinal kaynaklardan çok, Türk araştırmacılar tarafından kaleme alınan ya da çeviri yoluyla dilimize kazandırılan yapıtlardaki bilgi ve yorumlar üzerine kurulu olduğu daha ilk bakışta gözlenmektedir. Ancak bunu yaparken yazar kendi tümceleri yerine alıntı yaptığı yazarların tümcelerini kullanmaktadır. Böylelikle, sık sık üslup değişimleriyle ve birbirinden kopuk paragraflarla karşılaşmaktadır. Hüseyin Türk, her ne kadar alıntı yaptığı kaynakları vermekteyse de, aynen aldığı tümceleri tınak içerisinde vermemektedir. Örneğin (s. 4):

Bilimin insanoğlunun soru sormasıyla başladığı söylenebilir. Üzerinde yaşadığımız dünya ve evren üzerine sorulan geçerli sorulara verilen güvenilir cevaplardan doğa bilimleri; insanoğlunun kendisiyle ilgili sorulara verdiği güvenilir cevaplardan ise sosyal-beşeri bilimler doğmuştur. Bilimlerin gelişme sürecinde geçerli olan sorular az değiştiği halde, güvenilir cevaplar sürekli olarak değişmeye uğramıştır.

Bir tümce sonra Güvenç kaynak olarak gösteriliyor. Şimdi Güvenç (1979:3)'e bakalım:

Bilim, İnsanoğlunun soru sormasıyla başlamıştır, denilebilir. Üzerinde yaşadığımız dünya ve evren üzerine sorulan geçerli sorulara verilen güvenilir cevaplardan doğa bilimleri; insanoğlunun kendisiyle ilgili geçerli sorulara verdiği güvenilir cevaplardan ise sosyal-beşeri bilimler doğmuştur. Bilimlerin gelişmesinde geçerli (yani, cevaplandırılması mümkün) olan sorular az değiştiği halde, güvenilir (daha doğru olduğu sanılan) cevaplar sürekli olarak değişmektedir.

Görüldüğü gibi Dr. Hüseyin Türk, Güvenç'in söylediklerini hemen hemen hiç değiştirmeden almış ve aynen aldığı tümceleri tınak içerisinde göstermeyerek kendi sözleri gibi sunmuştur. Paragraf sonunda Güvenç'in kaynak olarak gösterilmesi yeterli değildir; alıntılanan bölümlerin tınak içerisinde verilmesi, bilimsel çalışma yapmanın en temel kurallarından birisidir. Kitabın büyük bir bölümünün bu şekilde olduğu ve bu çalışma-

nın bir doktora tezi olarak hazırlandığı gözönüne alınacak olursa, yazarın, evrimle ilgili görüş ve kavramları kendi tümceleriyle ifade edemediği gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Yukarıda verilen örnek tek değildir çalışmanın önemli bir bölümünün bu tür pasajlardan oluştuğunu göstermek için yalnızca bir kaç örnekle yetinilecektir. Türk (s. 55):

Cuvier'in organlar arasındaki bağlantı ilkesi, aslında, çevreye uyuma olgusunun önemini kabul etmesine dayanır. Organlar, organizmaları çevrelerine ya da yaşam koşullarına uyandıran bir işleve sahiptir. Cuvier ve çağdaşlarının bir çoğuna göre, bu çevreye uyuma olgusu, bir amacın ya da asıl unsurun kanıtıdır. Organizmalar sıralandıkları düzene göre organlarıyla yaratılmışlardır. Böylelikle değişik yaşam biçimlerini deneyip çevrelerinin tadına varmaları sağlanır. Cuvier'in bu bakış açısıyla teleoloji, anatomi ve fizyolojinin ayrıntılarına sokulmuş bulunmaktadır (Beer, 1986:11, 12).

Beer (1986: 11-12)'den yapılan çeviride ise aynen şu tümceleri görmekteyiz:

Cuvier'in organlar arasındaki bağlantı ilkesi, aslında, çevreye uyuma olgusunun önemini kabul etmesine dayanır. Organlar organizmaları çevrelerine ya da yaşam koşullarına uyandıran bir işleve sahiptir. Cuvier ve çağdaşlarının bir çoğuna göre, bu çevreye uyuma olgusu, bir amacın ya da asıl unsurun kanıtıdır. Organizmalar sıralandıkları düzene göre organlarıyla yaratılmışlardır. Böylelikle değişik yaşam biçimlerini deneyip çevrelerinin tadına varmaları sağlanır. Burada Teleoloji (doğada egemen olan yaratıcı düzeni inceleyen bir evrenbilim dalı) anatomi ve fizyolojinin ayrıntılarına sokulmuş olmaktadır.

Başka bir örnek; Türk (s. 58):

Lamarck hayvanları karmaşıklık derecesine göre sınıflamaya çalışırken, birçok hayvan grubunun basitten karmaşığa doğru, bir ağacın dallara ayrılması gibi, çeşitlendiğini ve gruplara ayrıldığını gördü. Bu gözlem ona canlıların evrimle gelişebileceği fikrini verdi. Evrimle ilgili fikirlerini 1809 yılında yayınladığı *Philosophie Zoologique* (Zooloji Felsefesi) adlı bir eserde topladı. Bu kitapta basit canlılardan diğerlerinin nasıl oluştuğuna açıklamaya çalıştı. Her kuşağın çevre koşullarına daha iyi uyum yapabilmesinin nedenlerini araştırdı. Bu, dinsel dogmaların hakim olduğu bir dönemde oldukça radikal bir yaklaşımdı. Ancak, Fransız İhtilali sonrasında rastladığından dolayı, Lamarck'ın fikirlerine dini liderlerin fazla bir itirazı olmadı (Bkz. Demirsoy, 1991: 465).

Şimdi Demirsoy'un (1991: 465) konuyla ilgili ifadelerini görelim:

Ondokuzuncu yüzyılın başlarında J.B. LAMARCK adlı bir Fransız bilgini hayvanların karmaşıklığına göre düzenlemeye çalıştı. Birçok hayvan grubunun basitten karmaşığa doğru, bir ağacın dallara ayrılması gibi, çeşitlendiğini ve gruplara ayrıldığını gördü. Bu gözlem, O'na, evrimle, canlıların gelişebileceği fikrini verdi. Fikirlerini 1809 yılında "*Philosophie Zoologique*" adlı bir eserde topladı. Kitabında, basit canlılardan diğerlerinin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalıştı. Her generasyonun çevre koşullarına daha iyi uyum yapabilmesinin nedenlerini araştırdı. Bu, dinsel dogmanın hakim olduğu bir dönemde, oldukça köklü bir yaklaşımdı. Bu dönemde Fransa'da bazı idari kargaşalıklar da olduğu için, ileri sürülen bu sava dini liderlerin fazla bir itirazı olmadı.

Türk (s. 57):

Ancak birbirine zıt bu iki görüşün birbiriyle ortak bir yanı da vardır. Bu, ikisinin de *ilerlemeci* olmalarıdır. Her iki görüşlü savunular için de türler ortaya çıktıkları biçimden bağımsız olarak zaman içinde gelişerek daha yetkin bir biçim almışlardır. Bu yetkinleşme sürecinin temelinde ya bir yaratıcı gücün doğrudan etkisi ya da doğanın ya da canlıların kendi içlerinden kaynaklanan, ancak bir yaratıcı kavramın da birlikte getiren bir "gelişme" eğilimi yatıyordu (Canbeyli, 1986: xvi).

Bu kez Canbeyli (1986: xvi)'nin yazdıklarına bir gözatalım:

Canlıların oluşumuna ilişkin bu iki karşıt görüşün ortak yanı "ilerlemeci" olmalarıdır. Her iki görüşlü savunular için de türler -ortaya çıktıkları biçimden bağımsız olarak- zaman içinde gelişerek daha "yetkin" bir biçim almışlardır. Bu yetkinleşme sürecinin temelinde, ya bir yaratıcı gücün doğrudan etkisi, ya da doğanın ve canlıların kendi içlerinden kaynaklanan, ancak bir yaratıcı kavramın da birlikte getiren bir "gelişme" eğilimi yatıyordu.

Bunun dışında kitapta sık sık gereksiz yinelemelerle karşılaşmaktadır. Lamarck'ın evrim görüşünün dile getirildiği bölümlerden örnekler verelim. Türk, Canbeyli'nin tümcelerini aktarmakta (yukarıda sözü edildiği gibi, bu tümceleri sanki kendine aitmiş gibi sunarak) (s. 59): "Türlerin bireylerin *içten gelen bir dürtü* ve belirli gereksinimlerinin ışığında dönüşüme uğrayıp geliştiklerini vurgulayan Lamarck ..." (italikler I.D.). Aynı sayfada bir sonraki paragrafta bu sefer Beer'den yapılan çeviride konuyu tekrarlıyor (yine kendi tümceleri gibi sunarak): "... [Lamarck] duyulan yeni gereksinimler sonucunda ortaya çıkan *iç duygu* denilen şeyin vücudu harekete geçirdiğini ve yeni gereksinimlere karşılık veren yeni organlar yarattığını varsaymıştır" (italikler Türk'e ait). Bunlarla da yetinmiyor ve bir sayfa sonra bu kez: "Lamarck, ... organizmaların kendi kendilerini geliştirme eğilimini, ya da gizil gücünü kendi içlerinde taşıdıkları yolunda bir tez ortaya atıyordu" diyerek adeta bir tekrarlar manzumesi ortaya koyuyor. Fakat yinelemeler bununla da bitmiyor; sayfa 258'de (nihayet kendi tümceleriyle): "Ona göre [Lamarck], organizmanın yeni gereksinimleri sonucunda ortaya çıkan *iç duygusu* vücudu harekete geçirerek, yeni gereksinimlere karşılık veren yeni organlar yaratır" (italikler Türk'e ait) diyerek sözlerini pekiştiriyor.

Gereksiz yinelemelere diğer bir örnek olarak Lamarck'ın evrim anlayışının teleolojik olduğunun dile getirildiği kısımları verebiliriz. Kitabın 57, 59, 60 ve 258'inci sayfalarında tam dört kez Lamarck'ın teleolojik bakış açısına sahip olduğu söylenmektedir. Bu tür örnekler daha da çoğaltılabilir.

Bütün bunların yanında, bazı kaynakların kaynakçada yer almadığı gözlenmektedir. Sayfa 76'da gönderme yapılan Vorzimmer (1970) (sayfa 103'te adı geçen Worzimmer büyük olasılıkla aynı kişidir); sayfa 5'te gönderme yapılan Ozansoy (1973); 113'te gönderme yapılan Tattersal

(1988): 169 ve 170'inci sayfalarda gönderme yapılan Comte (1974 [1830]): 300'üncü sayfada adı geçen Brace (1962) kaynakçada yer almamaktadırlar. Bunların yanı sıra, kitap boyunca karşımıza çıkan yüzlerce yazım hatasını burada vermenin olanağı yoktur.

Sonuç olarak, evrimsel düşüncenin gelişiminin ele alındığı bu yapıt, vasat bir derlemenin ötesine geçememektedir. Yeni Darwincilik sonrası ortaya çıkan görüşlerin ele alınmaması, bunun yanı sıra sosyobiyojinin bir evrim kuramı olarak sunulması vahim hatalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, insanın biyokültürel evrimini açıklamayı amaçlayan yazarın, biyokültürel yaklaşıma dayanak olacak örnekleri ortaya koymaması ve bu süreçleri kopuk bir şekilde ele alması, kitabın amacına ulaşamadığını göstermektedir. Öte yandan yazar, metni oluştururken kendi tümcelerinden çok, çeşitli kaynaklardan alınan pasajları arka arkaya dizerek -ki bunları da tınak içerisinde vermemekle önemli bir etik kuralı çiğnemektedir- üslup farklılıklarına ve gereksiz tekrarlamalara yol açmaktadır. Bu da doğal olarak, "kötü bir montaj" yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

İZZET DUYAR

A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Fizik Antropoloji Anabilim Dalı

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BEER, S.G. de (1986) *Majestelerinin gemisi Beagle sefere çıkmadan önce biyolojinin durumu* (1964). *Darwin Kuramı: Seçme Yazılar-Eleştirel* içinde (Çev. Cem Taylan). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- CANBEYLİ, R. (1986) *Darwincilik: Bir kuramın evrimi*. *Darwin Kuramı: Seçme Yazılar-Eleştirel* içinde (Çev. Cem Taylan). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- DEMİRSOY, A. (1994) *Kalıtım ve Evrim* (6. Basım). Ankara: Meteksan.
- GÜVENÇ, B. (1979) *İnsan ve Kültür* (3. Basım). Remzi Kitabevi: İstanbul.
- LANDAU, M. (1991) *Narratives of Human Evolution*. New Haven: Yale University Press.
- LIMA-DE-FARIA, A. (1983) *Molecular Evolution and Organization of the Chromosome*. Amsterdam: Elsevier.
- LIMA-DE-FARIA, A. (1988) *Evolution without Selection: Form and Function by Autoselection*. Amsterdam: Elsevier.
- STEBBINS, G.L. (1982) *Darwin to DNA, Molecules to Humanity*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- STEVENSON, J.C. (1991) *Dictionary of Concepts in Physical Anthropology*. New York: Greenwood Press.

